

Pandèmia en temps de desigualtats

Les mesures que es prenen per frenar la crisi sanitària tenen efectes secundaris d'abast social: risc d'exclusió, autoritarisme funcional, desconfiança en la democràcia, perill de col·lapse dels sistemes de protecció | Cal reflexionar-hi i actuar quan es recuperi la calma

El confinament no és igual si es tenen fills petits en un pis de 70m2 o bé si es viu en una casa amb amplis espais i jardí exterior. | Martí Urgell.

Som enmig d'una mena de malson: confinament en un clima de desassossec i d'incertesa general. Els dies passen i no s'entreveu l'horitzó del retorn a la normalitat. 15 dies més d'Estat d'Alarma. Comencem a saber de morts properes. Admirem la intensitat de l'esforç del conjunt del personal sanitari i reconeixem tothom qui treballa per mantenir subministraments i serveis essencials. Estem expectants perquè baixi la famosa corba i la ciència trobi la solució a l'amenaça del Covid-19. Confiem en la capacitat humana per superar les dificultats que ens imposa la natura. Comencem a reflexionar sobre què ens espera un cop hagi passat aquesta monumental sacsejada que patim col·lectivament. Però a curt termini, **quina mena de qüestions de caràcter social i polític ens obliga a abordar l'experiència de la pandèmia?** En les ratlles que segueixen és el que pretenc escatir, humilment, a risc d'equivocar-me. Amb prudència, perquè encara no som en el temps de les grans pensades. Primer han de passar els dies més ferotges d'aquesta pandèmia contra la vida.

Pel que hem pogut comprovar fins ara, és evident que la primera i més important mesura a l'espera d'un remei contra el Covid-19 és una vella estratègia de la humanitat: la cooperació. **Quan ens hi va el coll davant les escomeses de la natura, els humans tenim tendència a cooperar per sortir-nos-en.** L'estratègia de la cooperació contra el Covid-19 segueix bàsicament tres regles:

Confiar en la ciència i en els que l'apliquen

Assumir que els estats hagin de prendre mesures indesitjades a fi de protegir-nos

Reduir les nostres relacions de proximitat al mínim, de manera que es dificulti la propagació vírica

Però **totes aquestes mesures tenen efectes secundaris d'abast social** sobre els quals el cert és que en aquests moments no estem en condicions d'assegurar fins a quin grau ens afectaran i condicionaran les nostres vides un cop passi la pandèmia. Alguns, però, els veiem a venir amb un simple exercici de sentit comú; d'altres no són ara tan evidents però s'aniran descobrint. Entre els primers, hi trobem l'anunci del cop econòmic; entre els segons, assumir sense ser-ne plenament conscients que les emergències es gestionen autoritàriament. Intentaré explicar-me.

El factor temps i la polarització social

Aquest cop la desacceleració econòmica no té l'aspecte entre màgic i sinistre de la del 2008. Tothom percep quina n'és la causa: confinació a casa, obligats a abaixar persianes, a tancar empreses i serveis; s'aturen projectes i es paren les activitats. Si no hi ha activitat, no hi ha ingressos; si no hi ha ingressos, no hi ha activitat. En aquest context hi ha qui ens convida a assaborir indicis necessaris de decreixement que ens permetrien repensar-nos socialment. Però, malauradament, **no estem ni molt menys en un escenari que permeti innovacions socials a curt termini**. Les podem pensar i projectar, però ara mateix no estem en condicions per consensuar-les políticament ni de dur-les a terme per incapacitat organitzativa. Per tant, **es recomana reduir expectatives**. Immediatament, res no canviarà substancialment. El daltabaix econòmic que comportarà el conjunt de mesures que s'estan duent a terme no dona temps per implementar de nou res que no sigui una política de recuperació que passa per operacions d'estat a gran escala que protegeixin prioritàriament les petites i mitjanes empreses, la gent treballadora i aquelles persones que es trobaran en situació d'exclusió social o en risc de caure-hi.

Desconec si les mesures que ara els estats anuncien seran suficients per parar de veres el cop. Hi ha un debat sobre la idoneïtat d'aquestes mesures, en què, independentment de la posició de cadascú, el factor clau és de nou el temps. És a dir, que l'element determinant per a la recuperació serà si la crisi dura més o menys. D'aquí la importància que les mesures considerin el factor temps. Un problema majúscul, perquè ara per ara ningú no està en condicions de determinar les setmanes o mesos que viurem en la pandèmia. Però és evident que, a causa dels nostres sistemes d'organització social, **un escenari perllongat de frenada de l'activitat tindrà per efecte immediat l'acceleració de la tendència estructural a la polarització social en matèria de desigualtats**.

En conseqüència, si a mitjà termini el virus posa damunt la taula un repte polític majúscul, aquest és el de la protecció social. En termes de comunitat política, i per tant de contingut efectiu de ciutadania: quina és la base de protecció per a l'existència que un/una ha de disposar des del principi de la seva vida? Quines haurien de ser les garanties institucionals per a una protecció bàsica enfront a les barreres que els humans ens hem imposat en forma d'estructures socials (les situacions de desigualtat que condicionen la realització de la pròpia llibertat) o les condicions imposades per la natura (les que experimentem quan emmalaltim, envellim, o bé front a les catàstrofes naturals)? **Un gran marc d'acord polític sobre aquesta protecció bàsica és necessari** i s'ha de treballar amb temps, més enllà de les mesures d'urgència ordides ara pels estats amb l'objectiu d'esmoreir el daltabaix econòmic.

És en aquest sentit que la proposta de **Renda Bàsica de Ciutadania** hauria de prendre's seriosament com el nucli d'aquesta protecció bàsica necessària per viure i per donar la possibilitat de

realitzar vides lliures. Pel motiu fonamental que aquesta proposta parteix de la potentíssima idea que un dret de ciutadania previ a d'altres -i prioritari- és el dret a una existència autònoma i, en conseqüència, es fa necessari generar les polítiques públiques que remoguin les condicions humanament construïdes o sobrevingudes que la impossibiliten. En qualsevol cas, però, aquí la idea a remarcar és que és transcendental escometre aquesta política de fons de què parlem superada la primera sotragada de la pandèmia; és transcendental per posar de veres la vida al centre de les comunitats polítiques, però també ho és perquè en temps d'incerteses i experiències de vida en caiguda lliure, **la democràcia corre perill si els estats baden i no cooperen en la qüestió clau de la protecció bàsica que han de proporcionar a la ciutadania**, fins al punt que entre les tendències polítiques actuals podria rearmar-se l'extrema dreta més que les energies progressistes de canvi. A l'experiència històrica em remeto.

Autoritarisme funcional i democràcia

Aquest cop la culpa de la inseguretat sistèmica no és de les cèl·lules terroristes, la causa ha estat un microorganisme sense intencions. Però hem topat de nou amb una concepció de la seguretat oposada al valor modern de la llibertat. Ens hi va la salut, són paraules majors. Els estats han d'aplicar mesures ràpides per tenir-nos a recer de l'amenaça. En aquest context, **promoure la salut i la llibertat podrien esdevenir objectius incompatibles?** Sembla que estiguem assumint que en aquest context no sigui adequat plantejar-se aquesta mena de dilemes. És un clima d'opinió inquietant. Entenguem-nos, que els estats hagin de prendre mesures es comprèn perfectament; que les hagin de prendre a la llum del coneixement disponible, és el que ha de ser; que les duguin a terme sense haver d'organitzar una consulta, és de sentit comú. Ara bé, que les informacions que els estats donen estiguin en part pensades per controlar l'opinió pública i el comportament; que les mesures que implementin busquin la disciplina social abans que la cooperació, i que el marc conceptual que expliqui la necessitat de dur a terme el conjunt d'intervencions sigui més propi de la retòrica d'una caserna que del discurs pròpiament democràtic, són procediments autoritaris que parteixen del supòsit que la ciutadania és a priori sospitosa de ser irresponsable i que abans que res cal assegurar-ne el control.

Sí, ara és un moment adequat per interrogar-se sobre si tenim prou elaborat un marc discursiu democràtic per abordar una crisi com la que estem patint. Un que no tiri del bagul de la retòrica autoritària centrada en la disciplina, el sacrifici i la moral de victòria que ens recomanen els comandaments militars i sovintaja en les arengues polítiques, les cròniques periodístiques i els opinòlegs. Un que no es fonamenti en la voluntat de control i l'amenaça de la força. Un marc democràtic que confii en la capacitat de la ciutadania per col·laborar i que depengui en darrera instància del seu consentiment per prendre mesures. I no, **aquesta no és una qüestió menor en un marc d'emergència**, perquè limitar els moviments és una mesura ara imprescindible, però és prescindible generar un clima discursiu fonamentat en la coacció contra les llibertats. Perquè si en democràcia l'ideal normatiu és el control popular sobre el poder, aquest valor s'ha de poder conjugar també en situacions d'emergència. Dit d'una altra manera, el risc és que quan s'assumeix que l'autoritarisme és funcional a la gestió de les emergències, l'aspiració de la democràcia passa a ser un valor relatiu.

Confinats en cases, confinats en 70m2

En el rerefons del marc democràtic de gestió de les crisi es constata que **una qualitat de les democràcies és precisar situacions diferents** i no igualar amb la retòrica i les mesures que se'n deriven el que en la realitat no és igual. La màxima del confinament, per exemple, ara per ara ens porta a igualar en condicions de confinament situacions personals i familiars marcadament desiguals. Fa uns dies a les notícies ens ensenyaven esportistes d'elit exercitant-se en els jardins de casa seva i en gimnasos particulars. Però la realitat majoritària al nostre país són habitatges que

amb prou feines arriben a 90m2 de mitjana i en què hi conviuen diverses persones en zones denses de població.

Aquesta tampoc no és una qüestió menor ni que sigui a l'hora de distribuir reconeixements simbòlics en l'exercici col·lectiu del confinament. **És un contrasentit igualar el sacrifici d'una unitat familiar amb fills petits en un pis de 90m2 amb una d'una zona residencial confinada en una casa d'amplis espais i jardí exterior.** En aquest mateix sentit, no ens oblidem (perquè se'n parla insuficientment) de les vides confinades en **relloguers** i en **infrahabitatges**, vides en què ja en condicions normals els és del tot imprescindible poder sortir al carrer.

Vivim dies d'esglai en què el consens és que la perspectiva de la gestió de la crisi és en termes exclusius de salut pública. A còpia que passi el temps, però, aquesta perspectiva s'haurà de modular prenent en consideració aquelles situacions personals i socials que no podran aguantar un confinament pensat per a persones sense inconvenients socials ni patologies prèvies que viuen en ciutats. No és quimèric aventurar que en termes d'intervenció pública de la crisi s'hauran de treballar mesures pautades d'oxigenació pensades per a col·lectius específics que acabaran sent referència de comportament per a tothom. Aquestes mesures hauran d'implementar-se perquè **la perllongació del confinament generarà ambients d'asfíxia social lesius per a l'equilibri de les persones**, sobretot de les més petites i de totes aquelles que singularment requereixin d'una atenció especial social i sanitària (sense anar més lluny, mentre escric això el govern de l'Estat acaba d'autoritzar els passejos per a persones diagnosticades d'autisme). Desmerèixer aquestes particularitats del confinament només generarà un increment dels problemes relacionals i/o de **determinades patologies que els serveis públics acabaran per haver d'entomar, albirant-se d'aquesta manera un segon risc de col·lapse** en els sistemes públics de protecció. Atenció a l'impacte de l'emergència sobre els serveis socials en un breu període de temps.

Per acabar, una darrera reflexió. El Covid-19 ens convida a fer de nosaltres una espècie més humil i més cooperativa. Per molt que pensem i repensem la situació que estem vivint, que ens afanyem a fer el darrer i més ben estructurat article sobre on som i què convindria fer o esperar, malgrat els esperançadors esforços de la ciència, el cert és que **els humans, espècie superba per definició, estem rebent una lliçó per part d'un microorganisme** al qual no se li coneix voluntat ni, en conseqüència, cap política. Ara sovintegen els discursos sobre què ens convindria canviar en els nostres plantejaments de vida en societat i en les nostres pautes d'organització social. Sensacional. Però el que de debò ens hauria de preocupar és si superada la crisi no ens n'oblidarem aviat i recuperarem el senderi de sempre.

Fem possibles els canvis necessaris quan recuperem la calma, quan estiguem a punt d'oblidar-nos que els hem de fer perquè ens hi va la vida.

El confinament no s'està vivint igual entre les classes humils i les classes mitjanes. Foto: Martí Urgell.

Més reflexions a [Pensem.cat](https://www.pensem.cat):